

ABSTRAKTI

Erkki Karvonen

Ilmaisen ja maksullisen informaation problematiikka, tekijänoikeudet ja patentit

Yhteystiedot: Erkki Karvonen, Oulun yliopisto, informaatiotutkimus, erkki.karvonen@oulu.fi

Pragmaattisen informaation teoriassa tieto on määritelty sellaiseksi informaatioksi, joka sulkee pois vääriä toiminnan mahdollisuuksia ja neuvoo valitsemaan ne vaihtoehdot, jotka lisäävät päämäärän saavuttamisen todennäköisyyttä. Pragmaattisen informaation käsite perustuu Carnapin ja Bar-Hillelin (1973) semanttisen informaation käsitteeseen, joka viittaa todellisuuden kuvaamiseen tai siitä kertomiseen vaihtoehtoisia asiantiloja poissulkien. Lause: ”hän on mies tai nainen” ei sulje pois kumpaakaan ilmaisukielellä annettua vaihtoehtoa, joten sen informaatioarvo sukupuolen suhteen on nolla (Niiniluoto 1989). Jos tavoitteena on vaikkapa kassakaapin avaaminen, tieto oikeasta numeroyhdistelmästä sulkee pois miljoonittain vääriä vaihtoehtoja ja helpottaa onnistumista merkittävästi. (Carnap ja Bar-Hillel 1973, Nauta 1972, FRISCO 1996, Karvonen 2000; 2001).

Pragmaattinen informaatio tai arkipäiväisemmin ”tieto” kykenee siis ratkaisevasti vähentämään yrittämisen ja erehtymisen taakkaa eli käytetyn työn ja resurssien määrää. Tieto tekee toimijasta ehkä tuhansia kertoja tehokkaamman toimijan kuin tietämätön toimija on. Näin tiedolle määrittyy taloudellinen arvo, joka on suoraan verrannollinen sen syrjäyttämän työn (yrityksen ja erehdyksen) määrään. Niukkuuden ja kilpailun oloissa toimijat eivät välttämättä halua luovuttaa (ilmaiseksi) ”strategista” tietoa kilpailijoille ja vihollisille. Näin siksi, että ei haluta edistää kilpailijoiden haitallisia pyrkimyksiä. Liike-, valtio- ja sotasalaisuudet ovat tämän tyyppistä harvoille ja valituille rajattua tietoa. Teollisuusvakoilu ja valtiollinen vakoilu pyrkivät murtamaan salaisuudet ja saattamaan strategisen tiedon kilpailijan käyttöön. Kilpaileva taho voi vakoilun avulla säästää vuosien tutkimus- ja kehittämistyön kustannukset, ja pääsee myymään vastaavaa tuotetta alkuperäistä kehittäjää halvemmalla. (Karvonen, Kortelainen ja Saarti 2014; Karvonen 2001)

Edellä on tultu pragmaattisesta informaatiosta sosiaalisen maailman tasolle (FRISCO 1996, Karvonen 2001) eli siihen miten tieto vaikuttaa yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa tai vaihdossa. Informaatiolla (ja tiedolla) on siis paitsi käyttöarvo myös vaihtoarvo eli se mitä toiset toimijat suostuvat antamaan vaihdossa saamastaan informaatiosta. Klassinen esimerkki arvojen eroista koskee hengitysilmää, jolla on suuri käyttöarvo, mutta normaalioloissa ei vaihtoarvoa eli kukaan ei suostu maksamaan ilmasta. Ilman ja muidenkin hyödykkeiden tapauksessa niukaksi tekeminen eli rajallisuus luo vaihtoarvon.

Digitaalista informaatiota voidaan lähes kustannuksitta monistaa rajattomasti ja jakaa ilman että sen käyttöarvo vähenee. Sen sijaan vaihtoarvo eli markkina-arvo laskee: jos informaatiota

on saatavilla rajoittamattomasti, harva suostuu maksamaan siitä. Ns. piratismi on ongelma koska siinä tekijänoikeuksista riippumatta jaetaan erilaisia informaatiotuotteita ilmaiseksi vertaisverkoissa, niin että noiden tuotteiden vaihtoarvo putoaa. Tuotteen tai teoksen tuottamisen taustalla on kuitenkin reaali prosessi eli niukkoja varoja on kulutettu tuottamiseen. Toisin sanoen tekijänkin olisi saatava jollakin tapaa elantonsa.

Chris Anderson (2009) on kirjoittanut siitä kuinka ilmaisuus on vallitsevaksi tuleva periaate digitaalisessa levityksessä. Ansaintalogiikka muuttuu musiikissa perustumaan konsertteihin, jotka pystytään pitämään niukkoina resursseina ja vaihtoarvoa omaavina. Sen sijaan musiikin digijakelu toimisi vain ilmaisena fanien tuottajana ja markkinointina.

Maksullisuuden periaatteesta on poikkeuksia. Tieteellinen julkaiseminen on ollut lahjanantotalous eli on vallinnut tieteen sosiologi Robert K. Mertonin (1973) nimeänä "tieteen kommunismi" (kommunalismi) jossa tulokset julkistetaan, mutta "isysoikeus" säilyy. Yhteiskunnan ja ihmiskunnan kannalta yhteinen tieto on arvokasta ja edistää kehitystä sekä maailman ongelmien ratkaisua. Tieteellisen tiedon tuottamisen rahoitus tulee perustutkimuksessa muusta kuin tulosten myynnistä. Nykyisin yliopistojen rahoitus on tosin lähentynyt markkinaperusteisuutta, kun valtiovalta maksaa yliopistoille rahaa julkaisujen määrän (ja luokitetun laadun) perusteella. Julkaisut ovat myös tavaraistuneet tiedekustantajien kalliiksi tuotteeksi. Tätä vastaan on taisteltu open access -julkaisemisella, joka pyrkii palaamaan alkuperäiseen tieteen kommunalismiin.

Tietokoneohjelmien open source -julkaiseminen perustuu lähdekoodin ilmaiseksi jakamiseen. Tämän etuna on laajaksi muodostuva (harrastaja-) kehittäjien joukko, mikä voi ratkaisevasti nopeuttaa kehitystä. On ihmiskunnan tai yhteiskunnan etu, että osaaminen leviää kaikkien käyttöön ja edelleen kehitettäväksi. Vai onko? Pitäisikö esim. ydinasetieto ja bioasetieto jakaa vapaasti myös ns. terroristien käytettäväksi?

Myös kirjasto on poikkeus maksullisuuden periaatteesta, samoin esimerkiksi julkisen palvelun Yleisradio. Ne kustannetaan verovaroista, jotka kuitenkin ovat pienemmän päin. Kaiken kaikkiaan ilmaisuuden ja maksullisuuden problematiikassa on kyse yksilöiden ja yhteisön etujen jännitteestä. Patenttioikeuden tapainen ratkaisu voisi olla toimiva kompromissi muillakin aloilla. Patentti turvaa yksinoikeuden tuotantoon määrääjäksi yrityksen kehityskustannusten takaisin saamiseksi ja liikevoiton saamiseksi (kehittämisen insentiivi), mutta patenttimaksu kallistuu ajan myötä. Ja määrääjän kuluttua tieto palautuu ihmiskunnan yhteiseksi omaisuudeksi tai ainakin käyttöön. Esimerkiksi rinnakkaislääke on halpa tällainen halpa kopio, joka hyödyttää yhteiskuntaa ja luo säästöjä.

Lähteet

Anderson, Chris (2009). Ilmainen. Radikaalin hinnan tulevaisuus. Helsinki: Terra Cognita.

Carnap, Rudolf ja Bar-Hillel, Yehoshua (1973). An Outline of a Theory of Semantic Information. In: Language and Information. Selected essays on Their Theory and Application. Reading, Massachusetts: Addison Wesley.

FRISCO -report (1996). A Framework of Information System Concepts. The IFIP 8.1. Task Group FRISCO. <http://www.mathematik.uni-marburg.de/~hesse/papers/fri-full.pdf>

Karvonen, Erkki. (2000). Elämmekö tietoyhteiskunnassa vaiko informaatioyhteiskunnassa? Teoksessa Vuorensyrjä, Matti ja Reijo Savolainen (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.

Karvonen, Erkki. (2001). Are We Living in the Information Society or in the Knowledge Society? A Deeper Look at the Concepts of Information and Knowledge. In: Informational Societies. Understanding the Third Industrial Revolution (ed.) Erkki Karvonen. Tampere: Tampere University Press. <http://tampub.uta.fi/handle/10024/65316>

Merton, Robert K. (1973). The Normative Structure of Science. In: Merton, Robert K. (1973). The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations. Chicago: University of Chicago Press.

Nauta, Doede (1972). The Meaning of Information. The Hague and Paris: Mouton.

Niiniluoto, Ilkka (1989). Informaatio, tieto ja yhteiskunta: Filosofinen käsiteanalyysi. Helsinki: Valtion painatuskeskus.